

СУДОВИЙ ЗБІР ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ У СПРАВАХ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ З АВТОРСЬКО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Олена Штефан,

завідувач відділу авторського права і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність теми дослідження.

Сплата судового збору при зверненні до суду за захистом прав і охоронюваних законом інтересів у справах, які виникають з авторських і (або) суміжних прав, є однією з обов'язкових умов дотримання процесуального порядку пред'явлення позову, найближчою метою якого є відкриття цивільного провадження по справі судом. Важливість сплати судового збору при поданні позову до суду підтверджується й настанням процесуальних наслідків — у разі його несплати (ст. 121 ЦПК України) за ухвалою судді позов залишається без руху та надається строк для усунення недоліків, який не може перевищувати 5 днів з дня отримання позивачем ухвали. У разі їх неусунення в зазначений строк позовна заява за ухвалою суду лишається без розгляду, якщо суд за клопотанням особи, не знайде підстав для поновлення чи продовження строку (ст. 72 ЦПК України). Тож, у разі несплати судового збору, у випадках передбачених законом, позовна заява вважається неподаною і повертається.

В Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір» від 27.09.2012 року № 10-1386/0/4-12 зазначається, що: «Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці виходить із того, що положення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод га-

рантує кожному право подати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав і обов'язків. Проте право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. Разом з тим такі обмеження не повинні впливати на доступ до суду чи ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди суті цього права, та мають переслідувати законну мету» [1].

Гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду. Це відповідає положенням Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, які полегшують доступ до правосуддя, від 14.05.1981 року № R (81) 7: «Тією мірою, якою судові витрати становлять явну перешкоду доступові до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати» (пп. 12 п. D) [2].

Отже, дослідження питань, пов'язаних зі сплатою судового збору, є актуальним не лише в площині теорії цивільного процесуального права, а й у процесі реалізації права на судовий захист заінтересованими особами. Актуальності цьому дослідженню додає й реформування національного процесуального законодавства, що не може оминати цієї проблеми.

Ступінь наукової розробки теми.

Сплата судового збору при зверненні до суду за захистом прав і охоронюваних законом інтересів у справах, які виникають з авторських і (або) суміжних прав, окремо в цивільній процесуальній літературі не досліджувалися. Загалом судові збори були предметом дослідження в монографіях, дисертаційних дослідженнях і статтях. Це, передусім, роботи М. Алімова, Д. Афанасьєва, В. Бельковец, А. Верник, Л. Горшкова, О. Діордієва, Є. Команова, О. Короткова, І. Моїсєєва, А. Мішина, І. Огудіна, Р. Опалєва, А. Пантелєєва, Л. Чулкова й інших авторів. За радянських часів питанню судових витрат у цивільному процесі приділяли увагу такі вчені: А. Бонер, М. Бородин, М. Вафін, М. Вікут, Р. Гукасян, М. Гурвіч, П. Гурєєв, А. Добровольський, П. Єлісейкін, А. Клейнман, К. Комісаров, В. Кройтор, П. Логінов, А. Мельников, В. Пучинський, В. Семенов, П. Трубников, Н. Чечина, Д. Чечот, М. Шакарян, В. Щеглов, К. Юдельсон та ін. Деякі аспекти цієї проблеми привертала увагу й дореволюційних авторів: Д. Азаревича, Є. Васьковського, К. Малишева, Є. Нефедьєва, І. Енгельмана. Вивчення й аналіз праць вищевказаних учених дали змогу оцінити стан досліджуваної проблеми, виявити та дослідити питання, що залишилися поза увагою науковців, і визначити шляхи їх вирішення.

У національному законодавстві вже давно є актуальною проблема підвищення ефективності цивільного судочинства та доступу до суду. Право на справедливий судовий розгляд останнім часом стало предметом серйозного вивчення. Усталеною є позиція, що це право має декілька складових елементів (аспектів): право доступу до судової процедури; право на справедливий розгляд у розумний строк незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону; право на публічний розгляд справи; право брати участь

у судовому розгляді справи, маючи рівні можливості з іншою стороною; право допитувати свідків та ін. Проте єдиної думки з цього приводу все ж таки не існує. В. Комаров виділяє такі основні, базові складові елементи права на справедливий судовий розгляд: необтяжений юридичними і економічними перешкодами доступ до судової установи; належна судова процедура; публічний судовий розгляд; розумний строк судового розгляду; розгляд справи незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [3].

Як бачимо, одним зі складових елементів права доступу до цивільного судочинства є економічна складова. Цікаві дані з цього приводу містяться у спеціальному дослідженні, проведеному TNS Евробарометр (Лондон, Велика Британія) для Європейської комісії (*TNS Opinion for the European Commission*) і присвяченому доступу громадян у країнах ЄС до цивільного правосуддя, яке опубліковане 27.05.2008 року. Загальний результат дослідження зводиться до того, що доступ до цивільного правосуддя в іншій країні-учасниці сприймається як складний більшістю опитаних громадян ЄС (55 %), тоді як тільки 2 з 10 європейців (17 %) вважають, що він легкий, а 3 з 10 (28 %) — не можуть відповісти. Анкетування, яким було охоплено понад 26 700 осіб у 27 державах-членах ЄС, показує, що, хоча, на думку більшості, в усіх державах-членах доступ до цивільного правосуддя більш ускладнений, ніж у власній країні, шкала думок варіюється залежно від тієї чи тієї країни. Серед перепон доступу до судового захисту 27 % респондентів назвали вартість процедури. Наприклад, вартість процедури, найбільш турбує громадян у Чеській Республіці (53 %) та Кіпрі (48 %) [4].

Своїми майновими правами суб'єкти авторського права (автори, спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові

права) можуть управляти особисто, через свого повіреного чи на колективній основі — через організації колективного управління, створені такими суб'єктами (ст. 45, ч. 2 ст. 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). У процесі управління майновими авторськими правами може статися ситуація, коли виникає необхідність їх захисту у судовому порядку.

Як зазначалося, для звернення до суду в порядку цивільного, господарського й адміністративного судочинства обов'язковою умовою є сплата судового збору, що передбачена Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року № 3674-VI (далі — Закон № 3674) [5].

До прийняття Закону № 3674 питання сплати судових витрат було врегульовано Декретом Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 року № 7-93 та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів» від 21.12.2005 року.

Закон № 3674 визначає правові засади справляння судового збору, його платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати й повернення судового збору.

У вирішенні питання щодо звільнення від сплати судового збору законодавець встановив два критерії — об'єкт-

ний і суб'єктно-предметний. Так, ч. 2 ст. 3 Закону № 3674 містить перелік об'єктів-подань (заяв до суду), по яким судовий збір не справляється, а у ст. 5 Закону № 3674 закріплений перелік суб'єктів по певним категоріям справ (на підставі предмета позову), які звільняються від сплати судового збору. Ці два переліки є вичерпними.

Необхідно звернути увагу, що відповідно до положень ч. 2 ст. 3 Закону № 3674 позови, що впливають з авторського права, *не звільняються від справляння судового збору*, на відміну від раніше чинних правил, закріплених у ч. 2 ст. 4 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 року № 7-93.

Відповідно до ст. 4 Закону № 3674 судовий збір справляється: «...у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, — у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі». Статею 8 Закону України «Про державний бюджет на 2014 рік» встановлено, що в 2014 році розмір мінімальної заробітної плати буде дорівнювати: з 01.01.2014 року — 1218 грн, з 01.07.2014 року — 1250 грн, з 01.10.2014 року — 1301 грн [6]¹.

Таким чином, захист охоронюваних законом авторських прав у судовому порядку для суб'єктів авторського права в економічному сенсі є порівняно доступним, якщо не брати до уваги

¹ Так, неважко порахувати, що за подання позову до суду про захист немайнових авторських прав, відповідно до Закону № 3674 встановлений судовий збір у розмірі 0,2 від мінімальної заробітної плати, який буде дорівнювати з січня по липень 243 грн 60 коп. Таку саму суму судового збору необхідно буде сплатити за позовами про відшкодування моральної шкоди з ціною позову до 5 розмірів мінімальної заробітної плати, тобто якщо ціна позову становить до 6 000 грн 90 коп. Проте зовсім інші розрахунки будуть за позовами про відшкодування моральної шкоди завданої, наприклад, неправомірним використанням об'єктів авторського права. Так, якщо позовна заява про відшкодування моральної шкоди з ціною позову від 5 до 50 розмірів мінімальної заробітної плати, тобто від 6 000 грн 90 коп. до 60 900 грн — судовий збір буде становити 1 % від ціни позову, а якщо ціна позову становитиме від 50 до 100 розмірів мінімальної заробітної плати, тобто від 60 900 грн до 121 800 грн — 5 % від ціни позову, та відповідно у випадках коли ціна позову буде перевищувати 100 розмірів мінімальної заробітної плати, судовий збір становить 10 % від ціни позову. За інші позовні заяви майнового характеру необхідно сплатити судовий збір у розмірі 1 % від ціни позову, але не менше

ЗАХИСТ ПРАВ

видатки на судового представника чи адвоката, проведення експертизи або замовлення висновків спеціаліста.

Водночас Законом № 3674 у п. 7 ч. 1 ст. 5 встановлено, що від сплати судового збору звільняються державні органи, підприємства, установи, організації, громадські організації та громадяни, що звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі — за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав.

У справах, що виникають з авторсько-правових відносин, безпосередню увагу із наведеного переліку привертають такі суб'єкти, що звільняються від сплати судового збору: 1) державні органи, підприємства, установи, організації, 2) громадські організації та 3) громадяни, які звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб.

Офіційне тлумачення положень п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674 міститься в Рішенні Конституційного Суду України (далі — КС України) у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», від 28.11.2013 року № 12-рп/2013 [7].

Так, згідно з п. 2.5 Рішення КС України звільняються від сплати судового збору лише державні органи і державні підприємства, установи й організації, що звернулися до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених

законодавством, оскільки термін «державні» системно та логіко-граматично пов'язаний із словами «органи», «підприємства», «установи», «організації».

Прикладом такого «державного підприємства, установи та організації» може бути Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав», яка належить до системи Державної служби інтелектуальної власності України і є правонаступником Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав» на підставі Наказу Державної служби інтелектуальної власності України «Про ліквідацію Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав» від 25.07.2013 року № 392-н [8]. До кола її повноважень належить здійснення реєстрації авторів й співавторів музичних творів, творів (текстів, музики), що виконуються у театральновидовищних підприємствах та інших публічних місцях (кафе, ресторанах, ТВ, радіо, метро та ін.), а також здійснення збору, розподілу, виплати авторської винагороди, а також вчинення необхідних дій для захисту порушених майнових авторських прав.

Отже Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» виконує функцію організації колективного управління, належить до державної форми власності, утвореної на підставі виконавчо-розпорядчого акта органу виконавчої влади, при зверненні до суду з позовною заявою про захист порушених майнових авторських прав, переданих їй в управління, тому відповідно до логіки КС України, звільняється від сплати судового збору.

Варто мати на увазі, що відповідно до змісту положення п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674, *законодавець викори-*

ніж 0,2 від розміру мінімальної заробітної плати (243 грн 60 коп.) та не більше ніж 3 розміри мінімальної заробітної плати (3 654 грн). Водночас за заяву про забезпечення доказів або позову, що буває досить актуальним у справах, які виникають з авторсько-правових відносин, необхідно сплати судовий збір у розмірі 0,1 від мінімальної заробітної плати (121 грн 80 коп.). (Розрахунки зроблені відповідно до встановленої мінімальної заробітної плати з 01.01 по 01.07.2014 року).

стовує словосполучення «заяви до суду» в широкому його значенні: будь-які звернення до суду (позовна заява, скарга на рішення та ін.), а також суд будь-якої інстанції.

Цей висновок підтверджує і судова практика. Безпосередньо в ч. 3 п. 2.1 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» від 21.02.2013 року № 7 зазначено, «що заявники, позивачі та інші категорії осіб, які згідно зі статтями 3 і 5 Закону звільнюються від сплати судового збору, підлягають такому звільненню також і в разі подання ними апеляційних та касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами і заяв про перегляд судових рішень господарських судів Верховним Судом України» [9]. Подібний підхід був висловлений Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у Листі «Про деякі питання застосування Закону України «Про судовий збір» (п. 4 Листа) від 27.09.2012 року № 10-1386/0/4-12 [10].

Неоднозначний підхід щодо сплати судового збору недержавними організаціями колективного управління авторськими правами і (або) суміжними правами (далі — ОКУ) склався у судовій практиці. Саме на такий факт вказує КС України у рішенні по справі № 1-17/2013. Так, наприклад, із 14 позовних заяв поданих асоціацією «Дім авторів музики в Україні», що зареєстрована як Уповноважена організація колективного управління авторським правом і суміжними правами, 8 позовних заяв судами було прийнято без сплати судового збору, а по 6 — суд зажадав сплати судового збору.

Основним важелем для суддів щодо сплати чи несплати судового збору було суб'єктивне сприйняття або несприйняття ними правового статусу ОКУ як громадської організації.

Утім, відкритим лишається запитання: чи належать ОКУ за своїм правовим статусом до громадських об'єднань.

В Україні ОКУ вперше своє законодавче визнання отримали в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Аналіз статей 46–49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792-ХІІ (далі — Закон № 3792) [11] дає підстави стверджувати, що правовий статус цих організацій у законодавстві визначений фрагментарно.

Від початку свого виникнення ОКУ існували як суб'єкти приватного права, набували статусу юридичної особи, їхня діяльність мала некомерційний характер, вони створювалися з ініціативи авторів задля захисту їхніх особистих інтересів та управління майновими правами. Основні принципи, на яких ґрунтується діяльність ОКУ, знайшли своє закріплення й у типових статутах товариств, які були затверджені на XI Берлінському конгресі 1936 року, а ОКУ увійшли до складу Міжнародної конфедерації організацій авторів і композиторів (CISAC) [12].

Якщо під цим кутом зору проаналізувати правовий статус ОКУ в Україні, то потрібно констатувати таке: вони є юридичними особами (ч. 2 ст. 47 Закону № 3792), не мають права займатися комерційною діяльністю (ч. 2 ст. 48 Закону № 3792), на їхню діяльність не поширюються обмеження, передбачені законодавством про обмеження економічної конкуренції (ч. 2 ст. 48 Закону № 3792), створюються такі організації суб'єктами авторського права та суміжних прав (ч. 2 ст. 47 Закону № 3792), поряд з цим передбачається реєстраційний порядок їх створення (ч. 1 ст. 48 Закону № 3792), предмет їхньої діяльності обмежений управлінням певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права та суміжних прав або управлінням різними майновими права в інтелектуальній власності.

ЗАХИСТ ПРАВ

ресах різних категорій суб'єктів авторського права і суміжних прав (ч. 3 ст. 47 Закону № 3792).

Закон не містить положень щодо організаційно-правової форми ОКУ, а відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватись у формі товариств, установ і в інших формах, встановлених законом. На вибір організаційної форми юридичної особи значний вплив справляє мета її діяльності. Аналіз Закону № 3792 свідчить про відсутність законодавчого визначення мети створення зазначених організацій. Проте, зміст відповідного розділу Закону № 3792 та характер повноважень ОКУ *дозволяє дійти висновку, що метою їх створення є захист майнових прав суб'єктів авторського права та суміжних прав, а також представництво їхніх інтересів у взаємовідносинах з користувачами об'єктів авторського права та суміжних прав, у разі коли така індивідуальна діяльність є неефективною чи утрудненою.*

Проте КС України у Рішенні про справу № 1-17/2013 з однієї сторони вказує, що від сплати судового збору звільняються також громадські організації, що звернулися до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством, проте водночас стає на позицію норми Закону України «Про громадське об'єднання» від 22.03.2012 року № 4572-VI (далі — Закон № 4572) [13] і доходить висновку, що недержавні ОКУ не повинні звільнятися від сплати судового збору за подачу позовної заяви про захист прав та інтересів інших осіб.

Правові й організаційні засади діяльності громадських організацій визначені в Законі № 4572. Громадська організація — це добровільне об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів (ч. 1, 3 ст. 1 Закону

№ 4572). Згідно із Законом № 4572, засновниками та членами (учасниками) громадської організації як виду громадського об'єднання є фізичні особи, що можуть утворювати громадську організацію зі статусом або без статусу юридичної особи (чч. 2, 3, 5 ст. 1). Необхідним етапом створення громадської організації як юридичної особи є її реєстрація в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», з урахуванням особливостей, установлених Законом № 4572 (ч. 1 ст. 12 Закону № 4572). Така реєстрація передбачає, зокрема, внесення відомостей про громадську організацію до Реєстру громадських об'єднань і до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а також видачу свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації.

Відповідно до п. 2.6 Рішення по справі № 1-17/2013 КС України виходить з того, що громадська організація може захищати в суді особисті немайнові та майнові права як своїх членів, так і права й охоронювані законом інтереси інших осіб, які звернулися до неї за таким захистом, лише у випадках, якщо таке повноваження передбачено у її статутних документах і якщо відповідний закон закріплює право громадської організації звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб.

Дія Закону № 4572 не поширюється на суспільні відносини у сфері створення, реєстрації, діяльності та припинення, зокрема непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів (п. 6 ч. 2 ст. 2 Закону № 4572). Оскільки ОКУ створюються, підлягають реєстрації, здійснюють та припиняють свою діяльність відповідно до Закону № 3792, вони не належать до громадських організацій, які звільняються від сплати судового

збору у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством. Отже, на ОКУ в разі їх звернення до суду за захистом майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на підставі п. г ч. 1 ст. 49 Закону № 3792 не поширюються положення п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674.

Отож, КС України у своєму Рішенні по справі № 1-17/2013 дійшов висновку, що створені згідно з ч. 2 ст. 47 Закону № 3792 ОКУ не належать до державних або громадських організацій, а тому не підлягають звільненню від сплати судового збору на підставі п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674 у разі звернення до суду із заявами щодо захисту майнових прав та інтересів суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у випадках, передбачених п. г ч. 1 ст. 49 Закону № 3792.

На жаль КС України, здійснюючи офіційне тлумачення положень законодавства щодо сплати судового збору ОКУ, не надав належної уваги й оцінці кільком аспектам.

По-перше, законодавець, визначаючи суб'єктів, звільнених від сплати судового збору, використовує не загальний термін «громадське об'єднання», а спеціальний «громадська організація», різновид громадських об'єднань (п. 2 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»). Якщо виходити з буквально тлумачення норми згаданого Закону, то звільняються від сплати судового збору лише громадські організації, засновниками та членами (учасниками) яких є фізичні особи. Натомість, громадські спілки, засновниками яких є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи — зобов'язані сплачувати державне мито. Тож, суд вирішуючи питання про необхідність сплати судового збору, приймаючи заяву, додатково ще має з'ясовувати, хто є засновниками громадського об'єднання.

По-друге, визнаючи ОКУ суб'єктом сплати судового збору на підставі того, що вони як неприбуткові організації утворюються не на підставі Закону № 4572 КС України офіційно підтверджує дискримінацію порівняно із Державною організацією «Українське агентство з авторських та суміжних прав», яка виконує функції ОКУ, але належачи до державної форми власності, звільняється від сплати судового збору.

По-третє, КС України не звернув увагу на правове становище творчих спілок. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07.10.1997 року № 554/97-ВР (далі — Закон № 554/97) [14], під творчою спілкою потрібно розуміти добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, що має фіксоване членство та діє на підставі статуту. Відповідно до ст. 9 Закону № 554/97 творчі спілки мають право представляти та захищати права і законні інтереси своїх членів а також здійснювати управління майновими правами членів спілки, які є суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав згідно із Законом № 3792. Тобто творча спілка також може виконувати функцію ОКУ, проте, на відміну від останньої, вона належить до об'єднань громадян і державна реєстрація різноманітних творчих спілок (всеукраїнських творчих спілок, їхніх територіальних осередків та регіональних (місцевих) творчих спілок) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань (ст. 10 Закону № 554/97), а саме Державною реєстраційною службою України [15].

Отож, творчі спілки, що так само, як і ОКУ є добровільними неприбутковими об'єднаннями, що мають право представляти та захищати права й за-

ЗАХИСТ ПРАВ

конні інтереси своїх членів, а також здійснювати управління майновими авторськими правами на відміну від останніх, завдяки тому, що можуть бути зареєстрованими як об'єднання громадян, звертаючись до суду з позовною заявою, звільняються від сплати судового збору. Втім, відкритим лишається запитання: як може творча спілка отримати правовий статус об'єднання громадян, якщо вона створюється, підлягає реєстрації, провадить і припиняє свою діяльність на підставі Закону № 4572, а не на підставі Закону України «Про громадські об'єднання»? Адже саме цей фактор був одним з аргументів КС України, чому ОКУ не можна визнати об'єднанням громадян. Потрібно звернути увагу, що сплата судового збору для ОКУ є досить принциповим важелем при здійсненні ними їхньої статутної діяльності, пов'язаної з управлінням майновими авторськими правами і (або) суміжними правами. Не секрет, що ОКУ впродовж року звертається до суду із десятками позовних заяв, а позовні вимоги по яких можуть становити декілька мільйонів, а відтак й видатки пов'язані із зверненням до суду із позовною заявою будуть більш ніж суттєвими, оскільки за подання до господарського суду позовної заяви майнового характеру згідно зі ст. 4 Закону № 3674 судовий збір становить 2 % ціни позову, але не менше ніж 1,5 розміру мінімальної заробітної плати та не більше 60 розмірів мінімальних заробітних плат. Тож виходячи з того, що ОКУ є добровільним об'єднанням суб'єктів авторського права та неприбутковою організацією і здійснює захист прав та інтересів інших осіб, КС України не взяв до уваги правову природу утворення матеріально-економічного базису їх діяльності.

Усунути наявні колізії законодавства й урівняти у соціально-економічних правах усіх суб'єктів, яким законом надається право представляти та захищати права і законні інтереси

своїх членів, а також здійснювати управління майновими авторськими правами шляхом захисту прав та інтересів інших осіб, можливо завдяки викладенню п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674 в такій редакції: «від сплати судового збору звільняються державні органи, підприємства, установи, організації, громадські організації, інші неприбуткові організації та громадяни, що звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі — за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав».

Нарешті, за логікою цієї статті, лишилося з'ясувати запитання, які саме громадяни, що звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб (п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674) у справах, які виникають з авторських правовідносин звільняються від сплати судового збору.

Мова має йти, насамперед, про такий міжгалузевий інститут, як представництво. Різні аспекти цивільного представництва досліджувались представниками науки цивільного права, а процесуального представництва, відповідно, — представниками науки процесуального права. В цьому науково-аналітичному дослідженні питання представництва буде висвітлено лише в контексті звільнення від сплати судового збору у справах, які виникають з авторсько-правових відносин.

Первинним суб'єктом авторського права є автор твору (ч. 1 ст. 435 ЦК України, ст. 7 Закону № 3792). Своєю чергою згідно зі ст. 1 Закону № 3792 автором визнається фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір незалежно від обсягу її дієздатності. Згідно зі ст. 31 ЦК України, особи, які не досягли 14 років (малолітні), можуть здійснювати особисті немайнові права на твори науки, літератури і мистецтва, на об'єкти промислової

власності чи інші результати своєї творчої діяльності, що охороняються законом. Проте реалізувати свої майнові права інтелектуальної власності зазначені особи й інші недієздатні особи самостійно не можуть. За малолітніх і недієздатних осіб авторські права здійснюють їхні батьки чи опікуни як їхні законні представники. Вони укладають від імені та в інтересах таких осіб договори щодо розпоряджання їхніми майновими авторськими правами, виступають на захист їхніх прав у разі їх порушення тощо. За такими зобов'язаннями представники, що діяли в інтересах малолітніх або недієздатних осіб самі не набувають будь-яких прав та обов'язків. І хоча такий договір фактично укладається представником, стороною в такому договорі визнається малолітній [16].

Громадяни, що в силу тих або тих обставин обмежені у своїй дієздатності, здійснюють свої авторські права лише за згодою своїх піклувальників.

Неповнолітні (особи віком від 14 до 18 років) здійснюють свої авторські права самостійно. Відповідно до ст. 32 ЦК України, такі неповнолітні особи самостійно набувають авторських прав на результати літературної, художньої, наукової та технічної творчості, що охороняються законом.

Фізичні особи, що пред'являють позовні заяви на захист прав, свобод або інтересів інших осіб, набувають спеціальної цивільної процесуальної правосудності з моменту набуття ними правового статусу відповідної особи [17].

Згідно з чч. 1, 2 ст. 39 ЦПК України права, свободи й інтереси малолітніх осіб віком до 14 років, а також недієздатних фізичних осіб захищають в суді, відповідно, їхні батьки, усиновителі, опікуни чи інші особи, визначені законом. Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати в суді відповідно їхні батьки, уси-

новителі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена. Згідно з ч. 2 ст. 29 ЦПК України незважаючи на те, що неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, цивільна дієздатність, яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. При цьому суд може залучити до участі в таких справах їхніх законних представників. Неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, відповідно п. 2 ч. 1 ст. 32 ЦК України можуть здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняється законом. Безпосередньо вказані неповнолітні особи, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 31 ЦК України, мають право захищати немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, до яких належить:

- визнання їх автором (творцем) об'єкта інтелектуальної власності (ст. 423 ЦК України);
- перешкоджання будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта інтелектуальної власності (ст. 423 ЦК України);
- використання псевдоніма;

Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674 звільняються від сплати судового збору громадянами, що звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, якими є батьки, опікуни та піклувальники. Водночас слід мати на увазі, що зазначені особи передусім є законними цивільними представниками й у суді виступають як сторони, а не процесуальні представники. Цей висновок підтверджується положенням ч. 1 ст. 38 ЦПК України, яким

закріплюється, що сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника.

Проте у випадках, передбачених законом, неповнолітні особи можуть брати участь особисто як сторони в цивільному процесі, а за певних обставин законні представники залучаються судом по справі, при цьому останні вже будуть виконувати функцію процесуальних представників. За таких обставин, коли неповнолітня особа звертається до суду за захистом своїх немайнових права на результати інтелектуальної, творчої діяльності як сторона по справі, то згідно з п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону № 3674, така особа повинна сплати судовий збір, в той час як за такими ж справами, вразі звернення до суду їхніх законних представників судовий збір не сплачується. Така конструкція є складною, нелогічною і такою, що потребує вдосконалення. Можна запропонувати два варіанти її вирішення:

- 1) розширити перелік осіб, які звільняються від сплати судового

збору, з цією метою ст. 5 Закону № 3674 доповнити новим підпунктом такого змісту: «позивачі — неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років за подання позовів у справах про захист немайнових права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, які їм належать»;

- 2) у цивільній процесуальній літературі висловлювалася думка, що з метою посилення правової охорони прав та інтересів неповнолітніх, було б доцільне залучення їхніх законних представників у всіх справах, які стосуються неповнолітніх [18]. Наведену точку зору можна повністю підтримати та запропонувати відобразити її в Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ або в роз'яснювальному листі Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. ♦

Список використаних джерел

1. Інформаційний Лист Вищого Спеціалізованого суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір» від 27.09.2012 року № 10-1386/0/4-12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://vashjurist.ucoz.ua/publ/civilne_sudochinstvo/informacijnij_list_vssu_pro_dejaki_pitannja_praktiki_zastosuvannja_zakonu_ukrajini_pro_sudovij_zbir_vid_27_09_2012_r/3-1-0-158.
2. Рекомендація R(81)7 Комітета міністрів Совета Європы государств-вам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию от 14.05.1981 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_133.
3. Комаров В. Цивільний процес у глобальному контексті / В. Комаров [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.info-pressa.com/article-1296.html>.
4. TNS Opinion for the European Commission — Eurobarometer 68.2 [Electronic resource]. — Acces mode : www.icpsr.umich.edu/.../resources?

5. Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2012. — № 14. — Ст. 87 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.
6. Закон України «Про державний бюджет на 2014 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48267.
7. Рішення Конституційного Суду України за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 28.11.2013 року № 12-рп/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13/para36#n36\\$](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-13/para36#n36$).
8. Наказ Державної служби інтелектуальної власності України від 25.07.2013 року № 392-н «Про ліквідацію Державного підприємства «Українське агентство з авторських та суміжних прав» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uacr.kiev.ua/pro-zmini-organizacijnno-pravovoi-formi.html>.
9. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України від 21.02.2013 № 7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va007600-13>.
10. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання застосування Закону України «Про судовий збір» від 27.09.2012 року № 10-1386/0/4-12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1386740-12>.
11. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 13. — Ст. 64 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
12. СИЗАК. Решения, дискуссии и пожелания, принятые в ходе конгрессов и ассамблей, 1926–1952 гг. — М. : Изд-во ЮНЕСКО, 1960. — 468 с.
13. Закон України «Про громадське об'єднання» від 22.03.2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2013. — № 1. — Ст. 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
14. Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07.10.1997 року № 554/97-ВР - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>.
15. Положення про Державну реєстраційну службу, затверджене Указом Президента України від 06.04.2011 року № 401 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.drsv.gov.ua/show/81>.
16. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за відповід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — С. 727.
17. Цивільний процес України : підр. [за загальною ред. д.ю.н., доцента М. М. Ясинка]. — К. : Алерта, 2014. — С. 153.
18. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. — К. : Істина, 2006. — С. 109.

Надійшла до редакції 22.01.2014 року